

BIOETIKA O'RGANADIGAN ASOSIY MUAMMOLAR

O.R.Parpiyeva

Jamoat salomatligi, sog'liqni saqlashni tashkil etish va boshqarish kafedrasida katta o'qituvchisi

D.G'ofurjonov

X.Xayrilloyev

Davolash ishi yo'nalishi

1-kurs talabalari.

Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti. Farg'ona, O'zbekiston.

Annotatsiya: *ushbu maqolada bioetika, biotibbiy etika, tibbiy etikaning muamolari, yangi biotexnologiyalar bilan bog'liq muammolar, evtanaziya muammosi to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'z va iboralar: *bioetika, biotibbiyot, genetik texnologiyalar, surrogat ona, klonlash, evtanaziya, kontrasepsiya.*

Аннотация: *в данной статье представлена информация о биоэтике, биомедицинской этике, проблемах медицинской этики, проблемах, связанных с новыми биотехнологиями, проблеме эвтанази.*

Ключевые слова и фразы: *биоэтика, биомедицина, генетические технологии, суррогатная мать, клонирование, эвтаназия, контрацепция.*

Bioetika - biotibbiyot fanlarining jadal rivojlanishi va eng yangi biotibbiyot texnologiyalarini qo'llash natijasida kelib chiqadigan zamonaviy tibbiyotning axloqiy muammolarini o'rganuvchi fan. Bioetikaning amaliy ahamiyati - bu sharoitlarda inson salomatligi va hayotini muhofaza qilish va xavfsizligini ta'minlaydigan axloqiy va huquqiy normalar tizimini ishlab chiqish.

Bioetika biotibbiyot fani va sog'liqni saqlash amaliyotidagi so'nggi yutuqlar natijasida yuzaga kelgan axloqiy muammolarni tushunish, muhokama qilish va hal qilishga qaratilgan fanlararo tadqiqot sohasi bo'lib, shu bilan birga, zamonaviy jamiyatda bioetika, bir tomondan, yangi biotibbiyot bilimlari va texnologiyalarini ishlab chiqish va qo'llash sohalari o'rtasidagi munosabatlarda yuzaga keladigan nizolar va keskinliklarni tartibga solish, boshqa tomondan shaxs va jamiyat uchun mo'ljallangan, rivojlanayotgan o'ziga xos ijtimoiy institut sifatida ishlaydi.

Biotibbiy etikaning asosiy muammolari qisman bir-biriga mos keladi va ba'zan klassik tibbiy etika muammolarini to'ldiradi:

- ☒ Yashash huquqi;
- ☒ Abort, kontratsepsiya, sterilizatsiya;
- ☒ Yangi reproduktiv texnologiyalar;
- ☒ O'lim huquqi, evtanaziya;

- ☒ Odamlarda biotibbiy tajribalar o'tkazish;
- ☒ Genetika, genetik texnologiyalar;
- ☒ Organ transplantatsiyasi;
- ☒ Psixiatriya va inson huquqlari;
- ☒ OIV infeksiyasining axloqiy muammolari;
- ☒ Tibbiyotda kasblararo aloqalar;
- ☒ Tibbiyotda ijtimoiy adolat muammolari.

Ayollarga tibbiy yordam ko'rsatadigan ixtisoslashtirilgan muassasalarda ishlaydigan hamshira axloqiy jihatlar haqida oylamasdan iloji yo'q: homiladorlikni sun'iy ravishda tugatish, kontratsepsiya va sterilizatsiya, insonning reproduktiv funksiyasiga tibbiy aralashuvning zamonaviy shakllari.

Yangi biotexnologiyalar bilan bog'liq eng muhim muammolardan biri sun'iy urug'lantirish, bu bepustlikni yengish imkoniyatini beradi. Ushbu texnologiyadan foydalanish nikohning o'zi, turmush o'rtoqlarning munosabatlari, tug'ilmagan bolaning taqdiri kabi insoniy qadriyatlarga ta'sir qiladi. Axloq nuqtai nazaridan, bu yerda aralashuv terapevtik yordam xarakteriga ega bo'lgan va manipulyatsiya, eksperiment shakliga aylanmaydigan chegarani kesib o'tmaslik kerak. Sun'iy urug'lantirish jamiyatda ma'naviy qoralashga olib kelmaydi va hatto qonunchilik ruxsatiga ega. Darhaqiqat, har bir ayol ona bo'lishga haqli va shifokorning burchi bunda unga yordam berishdir.

Bioetika nuqtai nazaridan munozarali va zaif nuqta - surrogatlik usuli, urug'langan tuxum (biologik ota va onadan) boshqa ayolning bachadoniga kiritilganda (ijtimoiy yoki surrogat ona), u bolani tug'diradi va tug'adi, keyin uni biologik ota-onalarga beradi. Shunday qilib, bolaning tanasining tabiatini manipulyatsiya qilish, genetik merosni ikkita aniq shaxsdan va shu bilan birga qon, ovqatlanish va hayotiy intrauterin yordamni (kelajakda aqliy darajada oqibatlariga olib kelishi mumkin) olishi aniq bo'ladi, uchinchi shaxs – surrogat ona. Bularning barchasi nafaqat nikoh, balki o'z ota-onasini bilish va aniqlash huquqiga ega bo'lgan shaxs sifatida qaralmaydigan bolaga ham bir qator suiiste'molliklarga yordam beradi.

Odamni klonlash muammosi atrofida shiddatli bahslar bo'lgan va davom etmoqda. Klonlashning axloqiy tomonini muhokama qilishda biologlar, shifokorlar, faylasuflar, ruhoniylar ishtirok etadilar. Ikki qarama-qarshi nuqtai nazar mavjud:

Birinchi, klonlash axloqiy hisoblanadi va inson genetik nusxalarining paydo bo'lishi shaxs va jamiyat uchun xavfsizdir. Ushbu texnologiya kasallik va o'lmaslikdan xalos bo'lishga yo'l ochadi.

Ikkinchi, klonlash xavfli va axloqsizlikdir, chunki fan buning qanday oqibatlariga olib kelishini hali aniqlay olmaganligi sababli, har bir klonlangan embrion normal rivojlanishi va klonlangan bola deformatsiyalar yoki aqliy kechikishlarni boshdan kechirmasligi, bundan tashqari, oldindan aytib bo'lmaydigan suiiste'mollik haqida eksperimental dalillar yo'q.

Bugungi kunda transplantatsiya deyarli barcha muhim organlarga ta'sir qiladi: buyraklar, yurak, jigar, oshqozon osti bezi. Biroq, transplantatsiya donor va uning

qarindoshlari, retsipient va tibbiyot xodimlarining huquq va majburiyatlarini, ularning munosabatlaridagi barcha nuanslarni belgilash bilan bog'liq ko'plab murakkab axloqiy va huquqiy muammolarni keltirib chiqardi. Bundan tashqari, xabardor qilingan rozilik olish, miya o'limini aniqlash va e'lon qilish, donor a'zolari taqsimlash muammolari va ijtimoiy adolat tamoyiliga rioya qilish, donor va retsipientning hayotini himoya qilish, eng muhimi shaxsning shaxsini saqlash shartlari qiyin muammo bo'lib qolmoqda.

Bugungi kunda eng qizg'in muhokama qilinadigan axloqiy masalalardan yana biri bu - evtanaziya muammosidir, ya'ni davolab bo'lmaydigan bemorning azobini tugatish uchun uning o'limini ataylab tezlashtirish. Boshqa so'zlar bilan aytganda, evtanaziya - bu odamni qasddan o'ldirish (uning iltimosiga binoan). Evtanaziyaning ikkita asosiy shakli mavjud: faol va passiv.

Faol evtanaziya - bu tibbiyot xodimlarining bemorning hayotiga xalaqit berish maqsadida har qanday vositalardan ataylab foydalanishi. Faol evtanaziya bemorni hayotni tugatish uchun vositalar bilan ta'minlaydigan shifokor tomonidan o'z joniga qasd qilishni ham o'z ichiga oladi.

Passiv evtanaziya - umuman boshlanmagan yoki ma'lum bir bosqichda to'xtatilgan parvarishlash va davolashdan bosh tortish.

So'nggi o'n yilliklarda biotibbiyot texnologiyalarining jadal rivojlanishi va misli ko'rilmagan kuchi insonning tug'ilishdan (va hatto kontseptsiyadan) o'limigacha bo'lgan tabiiy hayot jarayoni tobora ko'proq vositachilik va nazorat ostida bo'lishiga olib keldi, ya'ni ijtimoiy va texnologik jihatdan tashkil etiladi va boshqariladi. Shu bilan birga, bemorga nisbatan tibbiy aralashuvlar tobora invaziv, chuqur va ko'pincha tajovuzkor bo'lib bormoqda va ularning narxi, shuningdek, inson va jamiyatning sog'lig'ini saqlash va yaxshilash uchun umumiy xarajatlari muttasil ortib bormoqda. Bunday sharoitda bioetikaning vazifasi bemorning (sub'ektning) hayoti, sog'lig'i, tana va shaxsiy daxlsizligi, huquqlari va qadr-qimmatini himoya qilishdir. Boshqacha qilib aytganda, tibbiy amaliyot va biotibbiyot tadqiqotlarining butun sohasi bioetikada insonning hayotiy huquqlari ro'yobga chiqariladigan (yoki buzilgan) sohalardan biri sifatida kasallik davolab bo'lmaydigan va og'ir jismoniy va ruhiy azob-uqubat bilan bog'liq bo'lsa, mustaqil ravishda o'lim to'g'risida qaror qabul qilish ko'rib chiqiladi.

Bemorning huquqlari va qadr-qimmatini himoya qilishning eng rivojlangan mexanizmi bu xabardor qilingan rozilik tushunchasi bo'lib, unga ko'ra har qanday tibbiy aralashuv faqat bemorning (sub'ektning) vakolatli, ixtiyoriy, xabardor va aniq roziligi asosida amalga oshirilishi kerak. Ikkinchidan aralashuvning maqsadlari, u bilan bog'liq xavf va mumkin bo'lgan alternativalar haqidagi barcha zarur ma'lumotlar unga tushunarli shaklda taqdim etilishi kerak.

Dastlab, biotibbiyot eksperimenti amaliyotida xabardor qilingan rozilik normasi qo'llanilgan. Hozirgi vaqtda ko'pgina mamlakatlarda bu norma institutsionallashtirilgan ya'ni, nafaqat axloqiy, balki huquqiy jihatdan ham tadqiqot va terapevtik aralashuvlar uchun mustahkamlangan. Ushbu me'yordan barcha chetga chiqishlar (bemorning o'zi

emas, balki bemorning layoqatsizligida uning vakillarining roziligi, favqulodda vaziyatda rozilgisiz aralashuv va boshqalar) ham qonuniy ravishda belgilanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muxamedova Z.M., Umirzakova N.A. Bioetik atamalarning izohli lug'ati. Toshkent. 2020 y.
2. Muxamedova Z.M., Umirzakova N.A. "БИОЭТИКА" o'quv qo'llanma. T.2020.
3. Юлдашев Н.М., Сайдалиходжаева О.З., Саидов А.Б. "Биоэтика", Учебник. Ташкент. 2018.
4. Ушаков Е.В. Биоэтика, Учебник и практикум. Москва. 2016.
5. O.R.Parpiyeva, O.O.Dzhaloldinova //The role of Valeology in raising a healthy generation// Texas Journal of Multidisciplinary Studies. <https://zienjournals.com>. 04-10-2022. 1-3 pages.
6. Eleonora Topvoldieva Mirzajonova, Odinaxon Raxmanovna Parpiyeva //Modern Special Preschool Education: Problems and Solutions// Journal of Pedagogical Inventions and Practices. Vol. 9. 06-2022. 100-106 pages.
7. OR Parpiyeva, AD Ostanqulov //Health theory// Международный научно-практический журнал "Форум молодых ученых". Вып №6 (34) 2019. 26-29 pages.
8. Parpiyeva O.R, Marifjonovna B.N //The effect of harmful habits on human health// Международный научно-практический журнал "Мировая наука" Выпуск №5(26) – 2019. 76-79 pages.